

Ігор КАРІВЕЦЬ

Джидду Крішнамурті: між Адвайтою-Ведантою і буддизмом

У статті розглядаються основні «елементи вчення» Дж. Крішнамурті. Стверджується, що хоча він і не відносив себе до жодної традиційної релігійно-філософської східної традиції, проте у його виступах та дискусіях оригінальним чином проявилися традиційні положення адвайти-веданти та буддизму.

Ключові слова: адвайта-веданта, буддизм, дуальність, медитація, усвідомлення без вибору, стирання минулого.

В Україні спадщина Дж. Крішнамурті залишається не дослідженою ні з філософсько-релігійного, ні з психологічного, ні з соціального погляду тощо.

Мета статті – ознайомити українського інтелектуала, дослідника релігій та філософії Сходу з основними положеннями «вчення» Дж. Крішнамурті.

Дж. Крішнамурті, або Крішна, або Крішна-джі, або просто К., як він сам просив його називати, народився 11 травня 1895 року у містечку Маданапалі, яке розташоване між Мадрасом і Бангалором, у брахманській сім'ї, в якій усі були вегетаріанцями. Джидду був восьмою дитиною. Його мати була прихильницею культу Шрі Крішни, а батько був теософом. Назвали його Крішною на честь однойменного божества.

Навчався в Англії з 15 років. Вступив до Теософського товариства, яке проголосило його «Живим Богом», Месією. Відмовився від ролі духовного вчителя людства, заявивши, що не шукає послідовників. «Мені не потрібна ваша віра. Я не маю чому вас навчати. Нехай кожен з вас стане своїм власним вчителем та учнем», – казав він. Не приєднався до жодної організації та руху, залишившись самотнім учителем, що багато подорожував та спілкувався з людьми.

Говорити про те, чого ж усе-таки навчав Дж. Крішнамурті, важко, оскільки системи поглядів після себе він не залишив. Він взагалі був проти будь-якої систематизації його позиції та поглядів, бо вважав, що в нього їх немає. Але основними, центральними проблемами, які він обговорював із слухачами і намагався їх вирішити, були такі:

- факти, або те, що є;
- природа Я: егоцентризм та егоїзм;
- дуальність, протистояння, природа конфлікту;
- природа думки та досвіду;

- подолання обумовленості та прив'язаності, свобода;
- усвідомлення без вибору;
- стирання минулого;
- остаточно реальність – це порожнеча, ніщо, джерело усього суцього.

Дж. Крішнамурті наголошував на тому, що необхідно розуміти та прямо досліджувати факти, тоді думка не буде впливати на наші дії і, тим самим, привносити поділ між тим, що є, і тим, що повинно бути. Факти об'єднують, а думки роз'єднують людей. Тому не треба вважати думки людей фактами. Факти просто є, а думки змінюються. Таку позицію Дж. Крішнамурті можна назвати «позитивістською», але він далекий від того, щоб розуміти факт так само, як О. Конт. Для О. Конта факт – це те, що можна науково довести та обґрунтувати, але для Дж. Крішнамурті факт не є предметом віри, раціонального вимірювання чи доведення; незатьмарений думками розум бачить (розуміє) факт безпосередньо. Щоб досягнути такого стану, необхідно осягнути себе за допомогою медитації. Медитація розпочинається із спостереження за життям, і поступово в процесі такого спостереження зникає той, хто спостерігає (джерело думок). Тоді з'являється бачення цілого життя, а не лише якогось його фрагмента: життя стає постійною медитацією, яка приносить велику радість та енергію, бо навчилися дивитися на все (дерево, небо, іншу людину, пташку тощо) без жодного Я, без жодного поділу на Я і світ. Є лише факт дива, факт свіжого сприйняття свідомістю без її змісту (думок, образів, уявлень, понять, упереджень тощо). В цьому полягає і сенс освіти. Освіта повинна навчати медитації, спостереженню, а не давати готове знання, яке завжди є минулим, відомим. Саме відоме перешкоджає людині бачити те, що є. Досвід формує Я. В процесі навчання медитації це Я поступово зникає і людині відкривається ціле (поле) життя.

Люди звикли казати, що вони не можуть жити без Я, бо саме людині притаманно його мати, і при цьому покликаються на тварин, які його не мають. Отже, робиться висновок, якби людина не мала Я, то вона стала б твариною. Чи це дійсно так? Чи людина може мати досвід не лише пережиття самоті, але й її відсутності, і яка якість такого досвіду? Чи це означає, що людина за відсутності Я стає твариною? Щоб відповісти на ці питання, ми повинні звернутися до буддизму, але не як до інституціо-лізованої релігії з низкою догм, ритуалів, усталених правил, моральних повчань тощо. Нам потрібен буддизм досвіду без Я. Іншими словами, досвід «чистої» свідомості, в якій не міститься жодне Я. Відомо, що Гаутама став буддою, тобто пробудженим. Це не означає, що він пробудив своє Я, що він реалізував своє Я й досягнув, як Я, пробудження. Він просто відкрив

природний стан свідомості, яка не містить жодного Я, жодного центру, з якого виникає думка, бажання, воля, все те, що Декарт назвав «мисленням»: «Отже, що я таке? Річ, яка мислить? А що таке річ, яка мислить? Це річ, яка сумнівається, пізнає, стверджує, заперечує, бажає або не бажає, а також уявляє й відчуває»¹. Гаутама відкрив, що нове життя можливе без цього «мислячого суб'єкта», без Я, і він не став твариною, коли відкрив цей стан свідомості. Навпаки, цей стан відкрив йому правдиве значення любові й милосердя до усього суцього на землі; відкрив очі на реальність, тобто «пробудив». А реальністю є лише те, що Я не існує. Сказати так, ще не означає позбутися Я; заявити, що Я – це ілюзія, не означає позбутися його. Словам не треба вірити, бо слова вводять в оману. Тільки стан свідомості без Я відкриває правдиву реальність любові та милосердя, яких Я не може мати, не може бути їхнім носієм. Природний стан існування людини – це свідомість без Я; неприродне існування – це існування Я. Отже, природне існування вже є, тільки ми відгороджені від нього Я, самістю. Треба її зруйнувати, щоб знову повернутися у природний стан існування. Ключове слово тут – зруйнувати, тобто не залишити від самості жодного елемента, жодної частини, яка би ставила питання й шукала відповіді, прагнула до досконалості, становлення, дисципліни, яка би поділяла себе на «вище» і «нижче» Я. Тільки тоді повертається природний стан пробудженості. Як досягнути цього стану? Дж. Крішнамурті вважає, що цей стан поступово не досягається. Поступовість має часовий вимір. Поступовість означає певні кроки, які робить Я в часі, щоб досягнути чогось. Я потребує алгоритму, методу досягнення чогось. Це свідчить про те, що Я функціонує лише в часі, інакше воно не може існувати, тобто воно не може існувати «поза часом». Самість – це темпоральна структура. Дж. Крішнамурті говорить про природне, дивне, нове, яке «позачасове». Тоді як воно може бути відкрите Я, котре не відає нічого про якість цього «позачасового»? У цьому випадку нам навіть не допоможе так зване трансцендентування Я, тобто вихід Я за свої межі, бо цей вихід Я здійснюється, знову ж таки, в часі.

Дж. Крішнамурті, як і Гаутама, каже, зверніть увагу на те, як функціонує ваше Я, просто подивіться на нього й усвідомте, як воно функціонує на всіх рівнях в часовому вимірі: нижчому і вищому, свідомому, підсвідомому, надсвідомому, якщо користуватися термінологією Фрейда. Тільки за допомогою усвідомлення цілої структури самості, її функціонування, ви можете досягнути її знищення. Це усвідомлення повинно бути безприс-трасним, тобто бути без жодної оцінки (вихваляння, осудження, навіть нехтування), жодного бажання знищити чи пригнітити самість, жодного

бажання позбутися її. Це і є правдива медитація – безпристрасне усвідомлення цілісної структури функціонування самості в часі, яке досягається незацікавленим спостереженням за нею. В цій медитації не повинно бути мотиву досягти чого-небудь, бо будь-який мотив, будь-яке покладання цілі походить від самості. Медитація не надає жодного значення ні собі, ні тому, що відбувається під час неї. Медитація стає невіддільною від повсякденного життя. Життя – це медитація, в якій немає того, хто медитує, і заради чого він медитує (не-двоїстість). Тільки таку медитацію можна назвати правильною. Ось тоді відкривається нове, дивне, яке приносить любов і милосердя, які не можна досягнути поступово, крок за кроком під час практикування різноманітних дисциплін «духовного зростання» та «самовдосконалення». Зверніть увагу, що Гаутама покинув «лісових людей», тобто аскетів-відлюдників, бо зрозумів, що аскетизм, пригнічення Я – це шлях в нікуди. Виснаження свого Я за допомогою «духовної практики», з метою його контролювати, вдосконалювати, не веде до пробудження, навпаки, до посилення самості, яка ганяється за добродієністю, за любов'ю і так далі. Те ж саме пропонує Дж. Крішнамурті: не слідувати за жодною «духовною практикою», не практикувати жодної «дисципліни», не ганятися за надзвичайними переживаннями та станами; все це лише підсилює нашу самість, Я, і не веде до пробудження.

У своїх «Записниках»² Дж. Крішнамурті неодноразово говорить про «спустошення мозку», що означає зникнення досвіду, пам'яті і реакції. «Спустошений мозок» – це безмовний мозок. Дж. Крішнамурті не є дуалістом, тому він вважає, що спустошений мозок є спустошеним розумом. Свобода полягає у спустошенні мозку/розуму, бо коли він живиться досвідом, пам'яттю, думками, він не може доторкнутися невимовного, позачасового, позапросторового. Тоді він стає провідником цього невимовного, що і є ознакою релігійного розуму (мозку).

Медитація є спустошенням мозку/розуму і передбачає безпристрасне дослідження функціонування самості на всіх рівнях, уважне спостереження за її змінами на усіх рівнях: свідомому, підсвідомому і надсвідомому. Крім цього, не потрібно надавати якогось спеціального значення медитації, як і всьому, що ми робимо у повсякденному житті. Просто спостерігати за цим без жодної оцінки, жодного наміру й мети. Коли приходить усвідомлення себе на всіх рівнях, тоді відкривається те, що у буддизмі називається «природна Велика Досконалість» розуму, яка дає змогу вбачати суть – факт порожнечі. Такий стан *вбачання* того, що є, не досягається жодними практиками, жодними вдосконаленнями самості, Я. У своїй основі

свідомість, розум, як і остаточна реальність, є порожніми. Ми, як Я, самості, сприймаємо зовнішній бік прояву порожнечі; ми досліджуємо свою свідомість, навколишній світ за зовнішніми ознаками за допомогою обмежених думок та чуттів. Таким чином, ми намагаємося досягнути внутрішнє, відштовхуючись від зовнішнього. Це неможливо. Все зовнішнє містить в собі порожнечу. Дж. Крішнамурті наводить приклад із чашею: «Чаша – це не лише форма, колір, дизайн, але й порожнеча всередині чаші. Чаша – це порожнеча, яка знаходиться всередині форми; без цієї порожнечі не було б ні чаші, ні форми»³. Варте уваги те, що й М. Гайдегер, один із найвидатніших філософів ХХ ст., також наводить приклад із чашею: «Ми наливаємо вино між стінками і дном чаші. Стінки і дно – звичайно, непроникне в місткості. Але непроникне – це ще не те, що вміщає. Коли ми наповнюємо порожню чашу, то вино наповнює її до повноти. Порожнеча – ось що вміщає. Порожнеча – це Ніщо в чаші є тим, чим є чаша як місткість»⁴. Досягнути порожнечі означає досягнути джерела усього, яке поза часом та простором. Цього, каже Дж. Крішнамурті, пережити не можна, бо пережите – це завжди минуле, досвід.

Щоб відкрилася порожнеча не на досвіді, необхідна зрілість. Зрілість приходить сама собою в усамітненні. Усамітнення – це життя без жодного впливу. Це усамітнення приходить, коли розум/мозок не шукає його. В усамітненні можлива відповідь на питання: «Хто я?»; відповідь одна: «Ніхто». Це і є досконала форма (само)визначення. Зрілість не залежить від досвіду, віку. Зрілість – це стан, в якому немає вибору; лише незрілість вибирає і створює конфлікт. Конфлікт на будь-якому рівні є ознакою незрілості. Розуміння, яке означає вихід за межі конфлікту, це і є зрілість. Якщо є бачення факту, тоді будь-який вибір стає неможливим. Важливе розуміння факту із порожнечі. Таке розуміння не є в просторі та часі. Бачення факту із порожнечі містить в собі дію, яка відмінна від дії, породженої думкою, волею, ідеєю чи поняттям.

Отже, (само)визначення можливе завдяки правильній медитації, яка не є ні концентрацією, ні зосередженістю, ні молитвою, яка не є ні звуженням, ні розширенням свідомості, бо це є лише звуження і розширення Я. Завдяки їй приходить, а не досягається, природний стан нашого існування – стан пробудженості, стан «так як є». І це, фактично, той стан, який прийшов до Гаутами та Дж. Крішнамурті. Дж. Крішнамурті вважав, що тільки медитація має значення, але медитація не як дисципліна чи поступова практика, а як здатність спостерігати й розуміти увесь процес формування та функціонування самості на всіх рівнях (фізичному, свідомому, підсвідомому, надсвідомому, «духовному») тут і тепер.

Медитація відбувається природно, коли усі позитивні, негативні твердження, судження і досягнення усвідомлені й з легкістю відкинуті. Дж. Крішнамурті пише у «Записниках»: «Це цілковита порожнеча мозку. Саме ця порожнеча суттєва, а не те, що в порожнечі; бачення можливе лише із порожнечі... Порожнеча – це альфа і омега всього суцього»⁵, а в іншому місці Дж. Крішнамурті пише: «Творіння порожнечі – це любов і смерть»⁶. Коли є таке бачення, або я би сказав *дивлення*, тоді приходиться нізвідки природний стан, який «свобідний від зовнішнього і внутрішнього двоїстого чіплення, свобідний від часу та простору, він перевищує виникнення і припинення»⁷. В такому стані є любов та милосердя, є відчуття нового й творчого.

Як же розуміти, що таке любов? Дж. Крішнамурті не подає визначення любові, бо це було б абсурдом. Любов поза визначеннями. Але є одна особливість любові, а саме: вона неінтенціональна. «Любов ніколи нічого не прагне; вона не удосконалює себе. Любов – це вогонь без диму»⁸, пише Крішнамурті у своїх «Записниках». Любов до чогось не є любов'ю. Любов всеохопна, а тому не може бути об'єкта чи суб'єкта любові. Крім цього, любов не має протилежності, тобто ненависті. Любов (з великої літери) знаходиться за межами протилежності любов-ненависть, до якої ми звикли. Він висловлює парадоксальну думку про те, що «Любов – це руйнування»⁹. Руйнування, і ми би ще додали долання, чого? Руйнування прив'язаностей та егоїзму, долання поділів і прірв між людьми. Оскільки любов не є Любов'ю (з великої літери) до когось чи чогось, то вона деконструє «любов до Бога», «любов до ближнього», «любов до сім'ї» тощо. Є лише Любов і все. До речі, Дж. Крішнамурті вважає, що справжня доброчесність не має протилежності. Наприклад, смирення та простота є джерелом доброчесності, але смирення не є протилежністю гордині, а простота не є протилежністю складності. Вони за межами дискурсивного мислення, яке за своєю природою є дуальним.

Будда каже, що життя – це страждання. Люди не розуміють цього вислову. Вони вважають, що якщо їм добре, вони здорові, забезпечені, почувуються нормально, то жодного страждання не існує. Страждання виникає тоді, коли я відчуваюся погано, мені боляче, як морально, так і фізично. Коли Будда каже, що життя – це страждання, то він має на увазі прив'язаність до речей, до ідеалів, понять, уявлень тощо. Прив'язаність – це певна форма одержимості, яка обумовлює людські вчинки і робить людину несвобідною. Про це ж саме говорить і Дж. Крішнамурті.

Найглибша ментальна прив'язаність. Я можу на словах бути свобідним; казати, що мені байдужий світ, я не прив'язаний до нього, але ментально я з ним, я пов'язаний з речами, з людьми на рівні думки, на рівні уявлень

та образів. Я постійно думаю про них, я намагаюся досягнути успіху, добробуту; я конкурую з іншими, щоб випередити їх, бо я сформував уявлення, образ, про те, ким я повинен бути, я сформулював цілі свого життя і я прив'язаний до них, тому і обумовлений ними. Я можу бути прив'язаним до релігії, до своєї віри, до своєї сім'ї, до своїх ідей та думок, які постійно крутяться в моїй голові. Вони диктують мені, що я повинен робити, ким я повинен бути; ідеї та ідеали можуть приходити ззовні, тоді я зрікаюся себе і йду за ними, щоб реалізувати їх. Навіть може існувати прив'язаність до ідеалу духовності, до ідеалу нірвани тощо. Я можу сформувати їх у своїй голові, але я не стану по-справжньому духовним. Дж. Крішнамурті каже, що необхідно цілковито звільнитися від ментальної прив'язаності, яка робить нас обумовленими. Тоді ми відкриємо свободу і Любов. Іншого шляху немає; необхідне «усвідомлення без вибору». Вибір можна робити лише у стані прив'язаності та обумовленості, але вибір ніколи не буде правильним. Правильне рішення приходить лише у стані усвідомлення без вибору.

Цікава річ, коли ви намагаєтеся не думати, то нічого не виходить; коли ж ви просто, як каже Дж. Крішнамурті, спостерігаєте за думками, тоді вони самі по собі зникають і ви стаєте «порожніми». Тільки в такому стані є найвища здатність сприймати те, що є. Бездумність – це стан свободи і Любові. Думка породжена минулим; вона завжди існує у просторочасі. Тому вона не може сприйняти те, що є. Ми постійно про щось думаємо. Ми не уявляємо собі, як це бути бездумним. Для нас бездумність означає «тупість», «дурість» тощо. Кажемо: «Він вчинив бездумно», маючи на увазі «тупо», «по-дурному». Але Дж. Крішнамурті вважає по-іншому. Саме у стані бездумності, коли немає думок, розум (мозок) функціонує належним чином й розуміє те, що є. Він переходить в інший вимір. Дж. Крішнамурті зазначає, що повсякдення – це біль, страждання, задоволення, які обумовлюють нашу психіку, обмежують нашу природу, і коли біль, задоволення, страх припиняються (це не означає, що радість також зникає, бо радість – це дещо інше, ніж задоволення), тоді розум діє в іншому вимірі, в якому немає конфлікту, в якому немає відчуття «розділеності». Справді, розум може діяти в іншому вимірі, в якому немає протилежностей, немає конфлікту, а це можливо тоді, коли він інтуїтивний і бездумний. Оскільки інтуїція невід'ємно пов'язана з розумом, то її не можна вважати ірраціональною, смутною чи непевною. Навпаки, інтуїція розумна, ясна й чітка, і тому вона не потребує ні пам'яті, ні досвіду, ні накопиченого знання для того, щоб осягнути світ в цілому. Інтуїтивний розум споглядає суть цілості наявного стану справ, разом із його «матеріальністю», тобто тим,

що дано у відчуттях (прості фізичні дані типу колір, запах, геометричні розміри, а також зміст ситуацій чи ситуації тут і тепер). Саме тому в буддизмі інтуїція – це осягнення, в якому виявляється правдивий стан світу (те, що є), як єдність «світобудови з її матеріальними і духовними світами... Ця світобудова постає з ясністю життєвої реальності»¹⁰. У класичній йозі інтуїція (санскр., *viveka*) означає «осягнення, яке розрізняє». Вона осягає, розрізняючи все, що необхідно вилучити із життя (у першу чергу, причини страждань, тобто «зерна карми»).

Бездумний розум тотожний бездумному мозку – це досконалий розум? Фактично, так. Ми звикли вважати, що *cogito* Декарта визначає існування людини. Але Дж. Крішнамурті має абсолютно інший погляд – антикартезіанський; він не відділяє, наприклад, розум від мозку.

В українській мові є два дієслова: думати і мислити. Дж. Крішнамурті завжди говорить про необхідність мислення, а не думання. Мислити означає пов'язувати, з'єднувати в одне ціле; мислення не складається з думок. Розум мислить бездумно; це означає, що він володіє певною природною досконалістю пов'язувати все в одне ціле і розуміти те, що є. Думкою чи думками ми нічого не розуміємо. Навпаки, думки все заплутують, затемнюють, бо вони є суперечливими, обумовленими тими обставинами, в яких ми перебуваємо; вони є простою реакцією на ці обставини; думки нас прив'язують, в той час як стан бездумності робить нас неприв'язаними, а тому свободними і розумними. Мислити можна те, про що не думають. Думання пов'язане з повсякденним життям, яке протікає у якій-такій стабільності, заснованій на звичках та усталених поведінкових схемах.

У повсякденні люди не те, що говорять одне, а роблять інше; річ полягає у тому, що у повсякденні люди не розвиваються внутрішньо. Їм можуть повторювати тисячу разів слова «Бог», «справедливість», «досконалість», «моральність», «чесність», але вони нічого не означають для них; це просто «гарні слова». Вони можуть повторювати механічно-монотонно ці слова без кінця, але їхнє внутрішнє зовсім не чує цих слів; ці слова зовсім не впливають на них. Чому це відбувається? Бо у повсякденні люди приймають на віру те, що їм кажуть інші люди, наприклад, авторитети. Вони звикають не мислити, а лише покладатися на вірування, які вони запозичають у процесі життя. Вони вірять, що їм «допоможе Бог»; вони вірять, що «Він їх і покарає»; вони вірять, що «існує якась ефемерна душа», не маючи про неї жодного уявлення, як і про інші духовні речі. Їхні вірування стають механічними і фанатичними; якщо хтось намагається розібратися у цих віруваннях, тобто починає їх критично розглядати, то це розцінюється

як посягання на «духовність», «традицію»; і ці люди, які захищають свої вірування, стають агресивними. Агресія є реакцією, а не розумною відповіддю. Розумно відповідати означає бути відповідальним в етичному сенсі цього слова. Люди прикривають віруваннями свою внутрішню убогість, свою ненависть до усього іншого, що не збігається з їхніми віруваннями. Вірити безпечніше, ніж самому шукати відповіді на питання. Прив'язаність до вірувань робить людину інфантильною, нездатною брати на себе відповідальність за власний вибір та агресивною. Дж. Крішнамурті наголошує на цьому у своїх бесідах. У повсякденні панує страждання у формі конфлікту вірувань. Ці конфлікти породжені намаганням утвердити одні вірування, поборовши інші. Але у цьому конфлікті відсутній розум, як і в будь-якому іншому. Люди звикли жити без розуму. У повсякденні вони обходяться без нього, бо мають замітники, а саме: вірування та звички. Дж. Крішнамурті не відкидає мислення, бо мислення бездумне за своєю суттю, а думання наповнене думками; він завжди наголошує на вирішальній ролі розуму в осягненні цілого процесу життя та його якості розуміння: «Люди, які мають погляди, судження, висновки, яких вони притримуються, не здатні жити разом свobodно, з розумом... Це освітній центр. Освітній центр (йдеться про Броквуд Парк. – І. К.) передбачає розвиток розуму, який є мистецтвом розуміння, здатності вибирати. Щоб вибрати правильний шлях, розум повинен бути вільним від будь-яких упереджень, вірувань, від будь-яких висновків...»¹¹.

Таким чином, аналіз того, що можна назвати «вченням» Дж. Крішнамурті, виявив, що його позиція та погляди співпадають з твердженнями адвайти-веданти та буддизму, відкривають ті пласти зазначених напрямків, які він свідомо чи несвідомо прийняв. Крім цього, детальнішого дослідження потребує також вивчення «вчення» Дж. Крішнамурті в контексті європейської філософії ХХ ст. У даній статті вдалося виявити деякі співпадання у поглядах Дж. Крішнамурті з поглядами М. Гайдеґера. Це означає, що «позиція» та «погляди» Дж. Крішнамурті вписуються у некласичну філософію.

¹ Декарт Р. Метафізичні розмисли / Рене Декарт; пер. з фр. З. Борисюк та О. Жупанського. – К.: Юніверс, 2000. – С. 30.

² Кришнамурти Дж. Записные книжки / Джидду Кришнамурти; пер. с англ. – М.: Разум / Мир Кришнамурти, 1999. – 384 с.

³ Там само. – С. 25.

⁴ Хайдеггер М. Вещь // Хайдеггер М. Время и бытие. Статьи и выступления / Мартин Хайдеггер; пер. с нем. В. В. Биbihина. – СПб.: Наука, 2007. – С. 440–441.

⁵ Кришнамурти Дж. Записные книжки... – С. 65.

- ⁶ Там само. – С. 112.
- ⁷ Рабджан Л. Драгоценная Сокровищница Естественного Состояния / Лонгчен Рабджан; пер. Лама Сонан Дордже. – К.: Феникс, 2011. – С. 57.
- ⁸ Кришнамурти Дж. Записные книжки... – С. 47.
- ⁹ Там само. – С. 33.
- ¹⁰ Щербацкой Ф. И. Избранные труды по буддизму / Ф. И. Щербацкой; пер. с англ. – М.: Наука, 1988. – С. 214–215.
- ¹¹ Кришнамурти Дж. Початки навчання / Джидду Кришнамурти; пер. з англ. – Львів: Аверс, 2008. – С. 38.

SUMMARY

Ihor Karivets'

Jeddah Krishnamurti: between Advaita Vedanta and Buddhism

In this article the author considers the «main elements of Krishnamurti's teaching». Though Krishnamurti didn't belong to any religious or philosophical Eastern tradition still the traditional statements of Advaita Vedanta and Buddhism were originally manifested in his talks and discussions.

Keywords: Advaita Vedanta, awareness without choice, Buddhism, duality, effacement of the past, meditation.

Юрій ЯРЕМЧУК

Релігійний та соціальний чинники у вивченні Шотокан карате-до

У статті розглянуто релігійний та соціальний чинники під час вивчення Шотокан карате-до, роль цього бойового мистецтва у системі духовно-морального виховання молоді.

Ключові слова: релігійний чинник, соціальний чинник, Шотокан карате-до, виховання.

Соціологія релігії, розглядаючи релігію як соціальне явище, суспільні закономірності виникнення, розвитку і функціонування релігії, її елементи і структуру, місце, функції та роль в суспільній системі, не оминає увагою і вплив на інші елементи соціальної системи, використання релігійного чинника в різних соціальних умовах¹. З погляду філософії під терміном «виховання» розуміють процес становлення особистості як творчого суб'єкта, з погляду соціології – процеси навчання і засвоєння індивідом цінностей і норм суспільної поведінки. Психологи розглядають виховання